

УДК 338.439.5:634.1.076

© 2015

І.А. Сало,

*доктор
економічних
наук*

*Інститут
садівництва
НААН*

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА РИНКУ ПЛОДІВ В УКРАЇНІ

Мета. Розкрити особливості формування місткості ринку за рахунок імпортних поставок плодів і визначити перспективи імпортозаміщення. **Методи.** Монографічний, балансовий, конструктивно-розрахунковий, кореляційно-регресійного аналізу та ін. **Результати.** Показано особливості імпортних операцій на вітчизняному ринку плодів. **Визначено** місткість ринку імпортованих плодів і перспективи імпортозаміщення як нетарифного методу регулювання зовнішньої торгівлі в умовах формування ПВЗВТ з ЄС та членства в СОТ. **Висновки.** Передбачається, що процес імпортозаміщення плодами вітчизняного виробництва в найближчій перспективі за обсягами буде обмеженим.

Ключові слова: ринок, плоди, імпортозаміщення, митний тариф, попит, пропозиція.

Повільний розвиток галузі садівництва в Україні, недостатня місткість ринку та низький рівень забезпечення населення плодами є основними причинами, що стимулюють щорічне розширення їх товарної пропозиції за рахунок імпортних поставок. Так, серед продукції рослинництва, що імпортується до України, саме плоди є лідерами (понад 45%). Сальдо зовнішньоторговельного балансу тривалий час від'ємне. Упродовж 2000–2013 рр. імпорт перевищував експорт у 8–28 разів. Серед увезених плодів значну частку становлять плоди, що мають високий потенціал вирощування в Україні, зокрема яблука. Тому з позиції продовольчої безпеки та формування конкурентоспроможного ринкового середовища актуальними є дослідження перспектив імпортозаміщення плодами вітчизняного виробництва.

Дослідженням розвитку зовнішньої торгівлі плодами та ягодами в різні часи присвячено праці О.Ю. Єрмакова, Т.А. Маркіної, В.А. Рульєва, Г.М. Сатіної, Л.П. Симиренка,

Д.Ф. Чухна, О.М. Шестопала, П.Г. Шитта, А.І. Шумейка та інших учених. Однак з огляду на членство в СОТ, зміни умов торгівлі, підвищення вимог до якості продукції, формування Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС недостатньо вивченими залишаються питання розвитку зовнішньоторговельних операцій і перспективи імпортозаміщення плодами з високим потенціалом виробництва в Україні.

Мета досліджень — розкрити особливості формування місткості ринку за рахунок імпортних поставок плодів та визначити перспективи імпортозаміщення.

Методика досліджень. У дослідженнях керувалися методичними підходами визначення місткості внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [1, 10].

Результати досліджень. На ринку імпортованих плодів в Україні економічна ситуація з 2009 р. пов'язана зі вступом

до СОТ і зменшенням імпорتنих тарифів згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України», залишається практично незмінною за обсягами поставок [4, 6]. Так, упродовж 2009–2013 рр. спостерігається стабільність в імпорті — 838–880 тис. т (табл. 1). У формуванні місткості вітчизняного ринку частка імпорту становить 57–70%. Спостерігаються зміни в структурі надходження плодів, зокрема істотне зменшення ввозу за групою 0808 — зерняткові плоди (яблука, груші, айва) — у 4,2 раза в 2013 р. порівняно з 2009 р. Це свідчить про зменшення рівня імпортозалежності цих плодів і пояснюється тим, що саме яблука становлять основну частку (54–60%) у вітчизняному виробництві плодів, яке протягом 2009–2013 рр. істотно розширилося — з 853 до 1211 тис. т. Через це імпорт з Польщі, яка є основним постачальником яблук на вітчизняний ринок (95%), значно скоротився. При цьому високим є рівень самозабезпечення господарств населення, які виробляють у середньому 73% (696 тис. т) яблук і з них близько 70–75% використовують для власного споживання [7, 8].

В обсягах імпорتنих поставок свіжих плодів у середньому за 5 років (2009–2013 рр.) цитрусові становили 45,8%, банани — 28,2, яблука, груші та айва — 17,2, абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи — 6%. З огляду на те, що виробництво плодів упродовж останніх років збільшилося лише на 6–15%, зокрема до 2159 тис. т у 2013 р., а імпорتنі надходження переважно залишалися стабільними, можна стверджувати про значну залежність формування попиту

на внутрішньому ринку від сегмента імпортованих плодів.

Вартість імпортованих плодів у 2013 р. порівняно з 2009 р. зросла вдвічі і становила 7,9 млрд грн (табл. 2). Це відбулося за рахунок підвищення цін на цитрусові плоди у 1,6 раза (до 8,4 грн/кг) та банани — у 2,1 раза (до 9,5 грн/кг), які в середньому у 2009–2013 рр. становили 74,7% (4,2 млрд грн) від загальної вартості імпорту. Вартість зерняткових плодів (переважно яблук) збільшилася у 5,5 разів (до 9,9 грн/кг) зі зменшенням обсягів імпорту в 4,2 раза.

Упродовж 2000–2013 рр. в Україні склалося негативне сальдо зовнішньої торгівлі свіжими плодами. Зокрема, імпортні поставки перевищували експортні у 2000–2002 рр. у 28 разів, 2003–2005 рр. — 15, 2006–2008 рр. — 19, 2009–2013 рр. — у 8–12 разів. Така ситуація свідчить про незначне розширення експортних поставок плодів (протягом 2009–2012 рр. з 101 до 179 тис. т) та сталість їх імпорتنих надходжень. На нашу думку, увіз плодів, особливо об'єктивно необхідного імпорту (переважно цитрусові та банани), в перспективі розширюватиметься (до 28 кг на 1 особу за рік у 2020 р.), адже попит на них високий і має тенденцію до зростання — з 12,1 кг у 2009 р. до 15,3 кг у 2013. До того ж митних бар'єрів на ці плоди немає (нульова ставка). Слід відзначити, що порівняння імпорتنих тарифів України та ЄС на плодоягідну продукцію свідчить на користь нашої країни за максимальним тарифом кінцевої зв'язної ставки мита — відповідно 20 і 170% та середньої ставки мита режиму нації найбільшого сприяння — 9,9 і 11,5%. Середня кінцева

1. Імпорт плодів в Україні, тис. т

Продукція	Рік					У середньому за 2009–2013 рр.	Структура, %	Індекс 2013 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	2012	2013			
Горіхи	6,9	7,3	8,9	9,3	10,2	8,5	1,0	1,5
Банани	227,3	214,8	247,8	242,6	265,6	239,6	28,2	1,2
Фініки, ананаси	9,3	12,4	14,4	17,8	17,7	14,3	1,6	1,9
Цитрусові	342,1	363,4	413,4	382,8	443,5	389,1	45,8	1,3
Яблука, груші, айва	254,6	207,1	109,5	100,8	60,3	146,4	17,2	0,2
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	39,7	43,0	46,5	84,4	42,4	51,2	6,0	1,1
Усього свіжих плодів	879,9	848,0	840,5	837,7	839,8	849,2	100,0	1,0

Джерело: розраховано за даними FAO [9].

2. Вартість імпорتنних поставок плодів в Україні, млн грн

Продукція	Рік					У середньому за 2009–2013 рр.	Структура, %	Індекс 2013 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	2012	2013			
Горіхи	201,0	264,1	288,4	355,3	411,2	304,0	5,4	2,0
Банани	1053,0	1230,5	1216,4	2276,5	2526,8	1660,6	29,5	2,4
Фініки, ананаси	77,8	125,8	135,3	228,9	261,8	165,9	2,9	3,4
Цитрусові	1806,1	2139,7	2135,0	2927,1	3708,0	2543,2	45,2	2,1
Яблука, груші, айва	703,2	610,6	290,4	559,4	594,1	551,6	9,8	0,8
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	249,4	350,1	281,9	743,1	371,9	399,3	7,0	1,5
Усього свіжих плодів	4090,4	4720,9	4347,3	7090,3	7873,9	5624,6	100,0	1,9

Джерело: розраховано за даними FAO [7].

зв'язна ставка мита України перевищує рівень зв'язної ставки мита ЄС на 2,7% (відповідно 13,1 і 10,4%) [5, 8]. Отже, рівень митних тарифів за умов сталості чи незначного розширення вітчизняного виробництва плодів усіма категоріями господарств на обсяги імпорту практично не впливає. Оскільки потреби в їх зміні по суті немає, то в найближчій перспективі їх вплив можна вилучити.

Частка вартості місткості ринку імпортованих плодів у 2013 р. становила понад 50% від загальної вартості місткості ринку плодів в Україні, а це близько 10 млрд грн. Вартість місткості ринку імпортованих зерняткових і кісточкових плодів у 2013 р. зросла вдвічі проти 2007 р. (до вступу в СОТ) — до 2,5 млрд грн, тоді як ці плоди мають досить високий потенціал вирощування в Україні і, їх продаж може поповнювати додаткові надходження до державного бюджету, а не зосереджуватися на рахунках олігополістів-імпортерів. За нашими підрахунками, можливе імпортозаміщення вітчизняними плодами (зернятковими, кісточковими та горіхами) у середньому за 2009–2013 рр. на 1 особу за рік становить до 6 кг. У найближчій перспективі (до 2020 р.) передбачається збільшення обсягів виробництва плодів переважно за рахунок господарств населення до 2,1 млн т. Імпортозаміщення на ринку свіжих плодів за їх рахунок може становити близько 100 тис. т, садівницьких підприємств — до 150 тис. т, що загалом становитиме лише 5,8 кг на 1 особу за рік за потреби 15–17 кг.

Основними постачальниками імпортованої

продукції на внутрішній ринок плодів є країни Європи та Азії. Скажімо, у 2013 р. серед імпортерів вирізнялися: Польща — яблука (95%, або 52,7 тис. т), Туреччина, Єгипет — цитрусові (65%, або 289), Іспанія, Греція — персики та нектарини (79%, або 29), Еквадор — банани (87%, або 230), Індонезія, В'єтнам — горіхи: кокосові, кеш'ю, бразильські (79%, або 2,9), Іран, Туреччина, США, Грузія — інші види горіхів (98%, або 6,4 тис. т).

Зауважимо, що за умов лібералізації торгівлі імпортозаміщення як нетарифний метод обмеження ввозу плодів в подальшому може негативно вплинути на ефективність розвитку садівництва на інноваційному рівні, оскільки обмежує конкуренцію та знижує мотивацію на інновації у сфері виробництва якісної продукції. З цього приводу С.М. Кваша на основі досліджень зовнішньоекономічної діяльності інших країн наголошує на необхідності обережного застосування стратегії імпортозаміщення. Однак імпортозамінні виробництва можна розглядати як заходи для досягнення продовольчої безпеки та формування конкурентоспроможного середовища вітчизняного агробізнесу [2].

На нашу думку, імпортозаміщення плодами, які мають високий потенціал вирощування в Україні, нині є стимулом для розвитку їх промислового виробництва, що надалі сприятиме підвищенню рівня забезпечення населення (плоди вітчизняного виробництва дешевші за імпортовані, що дуже важливо за низького платоспроможного попиту) та поповненню державного бюджету.

Висновки

Нестабільність економічної ситуації в країні (дефіцит бюджету, скорочення видатків на розвиток галузей сільського господарства, підвищення цін на енерго-ресурси та продукти харчування, низька платоспроможність населення тощо), нестача фінансових ресурсів навіть для простого відтворення багаторічних насаджень є основними чинниками уповільнення розвитку промислового садівництва. При цьому варто нагадати про ефективність державної підтримки, зокрема фінансування зі спецфонду (до 2011 р. з 1 %-го, а в

подальшому — 1,5 %-го збору згідно із Законом України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» від 09.04.1999 р. № 587–XIV), завдяки чому занепад галузі садівництва вдалося призупинити. Виробництво та обсяги реалізації плодів господарствами населення вже впродовж тривалого часу залишаються практично сталими. З урахуванням зазначеного вважаємо, що процес імпортозаміщення плодами вітчизняного виробництва в найближчій перспективі за обсягами буде обмеженим (до 250 тис. т).

Бібліографія

1. Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства: монографія/[О.М. Шпичак, Ю.О. Лупенко, В.М. Жук та ін.]; за ред. О.М. Шпичака. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. — 186 с.
2. Імпорт агропродовольчої продукції та можливості його заміщення національним виробництвом/С.М. Кваша, В.І. Власов, Н.В. Кривенко, Б.В. Духницький//Економіка АПК. — 2014. — № 5. — С. 11–21.
3. Кваша К.С. Тарифні квоти та мита на аграрну продукцію при формуванні зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною/К.С. Кваша//Економіка АПК. — 2013. — № 11. — С. 99–106.
4. Митний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс України від 13.03.2012 р. №4495–VI/Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Одосій О.В. Рівень тарифного захисту агропродовольчого ринку України в умовах формування зони вільної торгівлі/О.В. Одосій//Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 106–112.
6. «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» [Електронний ресурс]: Закон України від 17.12.2008 р. № 676–17. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.
7. Сало І.А. Зовнішня торгівля плодами в Україні/І.А. Сало//Сценарії та середньостроковий прогноз розвитку економіки України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 квітня 2013 р.): тези доп. — Одеса: ЦЕДР, 2013. — С. 10–13.
8. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні: [монографія]/І.А. Сало. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. — 394 с.
9. FAOSTAT — FAO Statistics Division 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/>
10. Hinrichs C. Clare. Regionalizing food security? Imperatives, intersections and contestations in a post-9/11 world/Hinrichs C.//J. of Rural Studies. — № 29. — January 2013. — P. 7–18.

Надійшла 21.01.2015.